

การพัฒนารูปแบบการจัดการความรับผิดชอบต่อสังคมด้านการมีส่วนร่วม ของชุมชนเพื่อความยั่งยืนของเขตประกอบการอุตสาหกรรม

โพธิวัฒน์ เผ่าพงศ์ช่วง^{1*} ชีรวิทย์ บุญยโสภณ² และ วิเชียร เกตุสิงห์³

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาแบบการจัดการความรับผิดชอบต่อสังคมด้านการมีส่วนร่วมต่อชุมชนเพื่อความยั่งยืนของเขตประกอบการอุตสาหกรรมและเพื่อจัดทำคู่มือแนวทางการจัดการตามรูปแบบดังกล่าว วิจัยเป็นแบบผสานวิธี ได้แก่ การวิจัยคุณภาพ โดยมีผู้ให้ข้อมูลหลักคือ ผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้มีส่วนได้เสีย และการวิจัยเชิงปริมาณ โดยมีกลุ่มตัวอย่างคือ ผู้นำและประชาชนในชุมชนรอบเขตประกอบการอุตสาหกรรมไออาร์พีซี จังหวัดระยอง ผลการประเมินความเหมาะสมของรูปแบบนี้มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก นอกจากนี้ได้จัดเวทีประชาพิเคราะห์เพื่อตรวจทานจนได้รูปแบบและคู่มือที่สมบูรณ์พบว่ารูปแบบมี 6 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) เป้าหมายการอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืนของภาคอุตสาหกรรมและชุมชนในด้านสุขภาพและสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคมและการศึกษา 2) กลยุทธ์ชุมชนแห่งการเรียนรู้ และการสื่อสารชุมชน

ท้องถิ่น 3) สถาบันวิชาการ หรือศูนย์ข้อมูล 4) ลักษณะกิจกรรมเรียงตามรูปพีระมิด 3 ชั้น คือ ชั้นที่ 1 การปฏิบัติตามกฎหมาย ชั้นที่ 2 การจัดการความรับผิดชอบต่อสังคมในกระบวนการผลิต และชั้นที่ 3 การพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชน 5) การขับเคลื่อนงานโดยคณะกรรมการพหุภาคี ได้แก่ ภาคอุตสาหกรรม ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานรัฐ และองค์กรพัฒนาเอกชน 6) การเสริมสร้างการมีส่วนร่วม ได้แก่ ร่วมรับรู้ ร่วมปรึกษาหารือ ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ และร่วมติดตาม ตรวจสอบ เพื่อเป็นแนวทางการพัฒนาต่อสังคมด้านอุตสาหกรรมต่อไป และมีข้อเสนอแนะต่อการนำรูปแบบนี้ไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างแท้จริงต่อไป

คำสำคัญ: การจัดการความรับผิดชอบต่อสังคม การมีส่วนร่วมของชุมชน การพัฒนาที่ยั่งยืน เขตประกอบการอุตสาหกรรม

¹ นักศึกษา ภาควิชาสังคมศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ
² ศาสตราจารย์ ภาควิชาครุศาสตร์เครื่องกล คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ
³ อาจารย์พิเศษ ภาควิชาบริหารเทคนิคศึกษา คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ
* ผู้นิพนธ์ประสานงาน โทรศัพท์ 0-3861-1333 ต่อ 3407 อีเมล: phothiwat.p@irpc.co.th

Model Development of Corporate Social Responsibility with Communities Participation for Sustainable of Industrial Zone

Phothiwat Paopongchuang^{1*} Teravuti Boonyasopon² and Wichien Katsingha³

Abstract

The study aims to develop a model of corporate social responsibility with community participation to contribute towards the sustainability of an industrial zone and to create guidelines for the implementation of this model. The combined qualitative-quantitative research process was carried out. Key informants and stakeholders provided useful data while the quantitative method of data analysis was done through data collection from sample groups of leaders and people in communities around the IRPC Industrial Zone, Rayong Province. According to the evaluation results, this model is found highly appropriate. From a public hearing held to investigate the purposed model, 6 components were revealed, including 1) Sustainable integration between the goals of industrial sectors and local communities respecting health and environment, economic, social and educational issues 2) Learning community and

communication strategy for community networks 3) Institute of Information or Information Center 4) A 3-tiered pyramid model of activities, i.e. a) Legality b) CSR in process and c) Quality of life development 5) Approach driven by a stakeholder representative committee comprising members from the industrial sector, communities, the local government, the public sector and NGOs 6) Reinforcement of Community Participation such as corporate and community involvement in decision-making, project implementation, as well as project monitoring and consultation. This policy provides direction and guidance for managing society-industrial development besides practical suggestions for further application of the model.

Keywords: Corporate Social Responsibility, Community Participation, Sustainable Development, Industrial Zone

¹ Student, Department of Social Science, Graduate College, King Mongkut's University of Technology North Bangkok.

² Professor, Department of Teacher Training in Mechanical Engineering, Faculty of Technical Education, King Mongkut's University of Technology North Bangkok.

³ Lecturer, Department of Technical Education Management, Faculty of Technical Education, King Mongkut's University of Technology North Bangkok.

* Corresponding Author, Tel. 0-3861-1333 Ext. 3407, E-mail: phothiwat.p@irpc.co.th

1. บทนำ

กระแสการพัฒนาที่ยั่งยืนในภาคธุรกิจอุตสาหกรรมเริ่มมาตั้งแต่ปี ค.ศ. 1980 โดย John Elkington ได้เขียนหนังสือเรื่อง The Ecology of Tomorrow's World Industry's Environment ที่ได้กล่าวถึงการจัดทำรายงานผลการประกอบการธุรกิจที่ยั่งยืน เรียกว่า “Triple Bottom Line” ซึ่งเป็นรายงานที่ไม่ได้มุ่งเน้นการนำเสนอผลประกอบการและผลกำไรทางธุรกิจเพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่ยังให้ความสำคัญกับคุณค่าทางสังคมและการใช้ทรัพยากรของภาคธุรกิจด้วย การพัฒนาอย่างยั่งยืนมุ่งเน้นการสร้างสมดุลใน 3 ด้าน ได้แก่ เศรษฐกิจ (Economic) สังคม (Social) และสิ่งแวดล้อม (Environment) [1] ส่งผลให้แนวคิดความรับผิดชอบต่อสังคม (Corporate Social Responsibility หรือ CSR) มีความชัดเจนมากขึ้น โดยคำนึงถึงผู้มีส่วนได้เสียเข้ามาเกี่ยวข้องกับการประกอบการธุรกิจด้วย และมีการปฏิบัติอย่างแพร่หลายในประเทศที่พัฒนาแล้ว ในปี ค.ศ. 1991 มีนักคิดที่ชื่อ Archie B. Carroll ได้นำเสนอรูปแบบพีระมิดความรับผิดชอบต่อสังคมของกิจการบริษัทในประเทศที่พัฒนาแล้ว ประกอบด้วย ความรับผิดชอบต่อเศรษฐกิจ และข้อบังคับทางกฎหมาย รวมไปถึงความรับผิดชอบต่อในเชิงจริยธรรม และการบริจาคการกุศลด้วย อย่างไรก็ตามในบริบททางสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่แตกต่างกันไม่อาจนำรูปแบบ CSR ของ Carroll มาปรับใช้ในกลุ่มประเทศกำลังพัฒนาได้ทั้งหมด ในปี ค.ศ. 2008 Wayne Visser จึงได้นำเสนอรูปแบบของ CSR ของกลุ่มประเทศที่กำลังพัฒนาว่า ได้ให้ความสำคัญต่อการแสดงความรับผิดชอบต่อสังคมด้านเศรษฐกิจ (Economic Responsibility) เป็นพื้นฐานเช่นกัน แต่ในลำดับต่อมาได้ให้ความสำคัญกับการบริจาคการกุศล (Philanthropy Responsibility) มาก่อนความรับผิดชอบต่อกฎหมาย (Legal Responsibility) และความรับผิดชอบต่อด้านจริยธรรม (Ethics Responsibility) เรียงตามลำดับขั้นพีระมิดนี้ ดังรูปที่ 1

สำหรับประเทศไทย เป็นหนึ่งในกลุ่มประเทศที่กำลังพัฒนา ที่มีสถานการณ์การขยายตัวการเจริญเติบโตของ

รูปที่ 1 รูปแบบพีระมิดความรับผิดชอบต่อสังคมของกลุ่มประเทศที่กำลังพัฒนา โดย Wayne Visser [2]

เศรษฐกิจภาคอุตสาหกรรมส่งผลกระทบต่อด้านสังคม และสิ่งแวดล้อมต่อชุมชน ภาคประชาสังคมและภาคประชาชน จึงได้ผลักดันให้เกิดมาตรการทางกฎหมายบังคับ ตามรัฐธรรมนูญ ฉบับปี พ.ศ. 2550 มาตรา 67 ระบุให้โครงการกิจกรรมที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรงทั้งทางด้านคุณภาพสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติและสุขภาพ ให้ทำประชาพิจารณ์ และจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม (Environmental Impact Assessment: EIA) หรือรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ (Environmental Health Impact Assessment: EHIA) ก่อน เป็นการเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมกับภาคอุตสาหกรรมมากขึ้นกว่าเดิม แต่อย่างไรก็ตามระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนนั้นยังไม่เข้มข้นควบคู่ไปกับการประกอบการภาคอุตสาหกรรมได้โดยตลอด

ซึ่งการมีส่วนร่วมที่แท้จริงนั้น ต้องเริ่มตั้งแต่การมีส่วนร่วมรับรู้ร่วมปรึกษาหารือร่วมตัดสินใจร่วมดำเนินการร่วมติดตามตรวจสอบ โดยให้อำนาจกับประชาชนเข้ามาเป็นหุ้นส่วนการพัฒนาอย่างเต็มที่ ซึ่งการมีส่วนร่วมของชุมชนนั้นเป็นรากฐานสำคัญของการอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืนระหว่างภาคอุตสาหกรรมและชุมชน

ปัจจุบันแม้จะยังไม่มียุทธศาสตร์ หรือกฎหมายใดที่สนับสนุนการมีส่วนร่วมของชุมชนที่มีต่อภาคอุตสาหกรรมอย่างเต็มรูปแบบควบคู่ไปกับการประกอบการอุตสาหกรรม

ตลอดกระบวนการธุรกิจ แต่ก็ต้องมีมาตรฐานสากล และมาตรฐานของประเทศที่ได้กระตุ้นส่งเสริม สนับสนุนการดำเนินการดังกล่าวได้อย่างจริงจังมากขึ้น ประเทศไทยได้ใช้มาตรฐานองค์กรระหว่างประเทศว่าด้วยมาตรฐานความรับผิดชอบต่อสังคม (Social Responsibility) โดยจัดทำ มอก./ISO 26000 ประกาศราชกิจจานุเบกษา เมื่อวันที่ 14 กุมภาพันธ์ 2554 (เล่ม 128 ตอนพิเศษ 18 ง) มาตรฐานนี้มี 7 ด้าน ได้แก่ 1) ธรรมาภิบาลองค์กร 2) สิทธิมนุษยชน 3) การปฏิบัติด้านแรงงาน 4) สิ่งแวดล้อม 5) การปฏิบัติที่เป็นธรรม 6) ประเด็นด้านผู้บริโภค และ 7) การมีส่วนร่วมของชุมชน และการพัฒนาชุมชนทางกรมโรงงานอุตสาหกรรม จึงร่วมกับหน่วยงานต่างๆ พัฒนาและจัดทำมาตรฐานความรับผิดชอบต่อสังคม หรือที่เรียกว่า “Corporate Social Responsibility - Department of Industrial Works: CSR-DIW” ขึ้นมา ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2551 โดยใช้กรอบของร่าง ISO 26000 และพัฒนามาอย่างต่อเนื่อง มีการให้รางวัลกระตุ้นใจให้บริษัทโรงงานอุตสาหกรรมเข้าร่วมโครงการ ดังนั้นเรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชนและการพัฒนาชุมชน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินความรับผิดชอบต่อสังคมของภาคอุตสาหกรรมจึงมีความสำคัญแพร่หลายมากขึ้นและต้องการรูปแบบ กรณีตัวอย่างการจัดการความรับผิดชอบต่อสังคมด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน มาเป็นแนวทางการดำเนินงานให้กับภาคอุตสาหกรรมประเภทต่างๆ โดยเฉพาะอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ที่มีผลกระทบต่อชุมชนสูง

กรณีตัวอย่างสถานการณ์ปัญหาทางสังคม และสิ่งแวดล้อมในพื้นที่นิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด ซึ่งเป็นปัญหาระดับชาติ ได้ส่งผลกระทบต่อพื้นที่เขตประกอบการอุตสาหกรรมอื่นๆ ในจังหวัดระยอง รวมทั้งเขตประกอบการอุตสาหกรรมไออาร์พีซีด้วยเช่นกัน การขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมในพื้นที่ ทำให้เกิดกระแสการคัดค้านจากชุมชน แม้จะมีการทำ EIA แล้วก็ตาม แต่ยังไม่มียุทธศาสตร์การจัดการแบบมีส่วนร่วมของชุมชนที่จะช่วยลดช่องว่างของข้อขัดแย้งนั้นลงได้ การจัดการความรับผิดชอบต่อสังคมที่มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน จึงน่าจะเป็น

แนวทางหนึ่งในการแก้ไขปัญหาขาดช่องว่างดังกล่าว และนำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืนได้

ทั้งหมดที่กล่าวมา จึงเป็นที่มาของการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการความรับผิดชอบต่อสังคมด้านการมีส่วนร่วมต่อชุมชนเพื่อความยั่งยืนของเขตประกอบการอุตสาหกรรม และเพื่อจัดทำคู่มือแนวทางการจัดการความรับผิดชอบต่อสังคมด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน สำหรับเขตประกอบการอุตสาหกรรมขนาดใหญ่นำไปใช้เป็นแนวทางการปฏิบัติในระดับพื้นที่ต่อไป

เขตประกอบการอุตสาหกรรมไออาร์พีซี หมายถึงพื้นที่เขตประกอบการอุตสาหกรรมที่จัดทะเบียนตามพระราชบัญญัติโรงงาน พ.ศ. 2535 โดยให้บริษัท ไออาร์พีซี จำกัด (มหาชน) เป็นผู้ดูแลรับผิดชอบพื้นที่เป็นเขตประกอบการอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ ประเภทอุตสาหกรรมปิโตรเคมีครบวงจรที่มีทั้งธุรกิจการกลั่นน้ำมันและธุรกิจปิโตรเคมีพร้อมด้วยสาธารณูปโภคพื้นฐานที่สนับสนุนการผลิต ได้แก่ ทำเรื่อน้ำลึก คลังเก็บน้ำมัน และโรงไฟฟ้า ซึ่งในพื้นที่เขตประกอบการอุตสาหกรรมไออาร์พีซี ประกอบด้วย บริษัทโรงงานอุตสาหกรรมในเขตพื้นที่ 5 บริษัท มีจำนวนโรงงานรวมทั้งสิ้น 37 โรงงาน

โรงงานหมายถึงภาคอุตสาหกรรมซึ่งเป็นภาคส่วนหนึ่ง

2. วิธีการวิจัย

ทฤษฎีและแนวคิดที่ใช้ในงานวิจัยนี้ได้ศึกษาแนวคิดความรับผิดชอบต่อสังคม (Corporate Social Responsibility) แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) แนวคิดการมีส่วนร่วม (Participation) ข้อมูลนโยบายและสถานการณ์งานด้านความรับผิดชอบต่อสังคมของบริษัท ไออาร์พีซี จำกัด (มหาชน) และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยนี้ใช้วิธีวิจัยแบบผสมผสานวิธี ได้แก่ การวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 6 ท่าน เพื่อยกร่างรูปแบบฯ และนำผลมาจัดสนทนากลุ่มย่อยกับผู้ทรงคุณวุฒิและผู้มีส่วนได้เสียจำนวน 20 ท่าน เพื่อปรับปรุงรูปแบบ และยกร่างคู่มือการจัดการความรับผิดชอบต่อ

ต่อสังคมด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน จากนั้นทำวิจัยเชิงปริมาณเพื่อประเมินความเหมาะสมของรูปแบบขง โดยมีพื้นที่ศึกษาอยู่ในรัศมี 10 กิโลเมตรรอบเขตประกอบการอุตสาหกรรมไออาร์พีซีอำเภอเมืองจังหวัดระยองรวม 8 พื้นที่ แบ่งเป็น กลุ่มตัวอย่างที่ใช้คือ ผู้นำชุมชน และประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนรอบเขตประกอบการอุตสาหกรรมขง จำนวน 400 คนหลังจากนั้นได้จัดเวทีประชาพิเคราะห์เพื่อตรวจทานปรับปรุงรูปแบบขง และคู่มือขง ให้มีความสมบูรณ์

3. ผลการวิจัย

3.1 ผลการพัฒนาูปแบบการจัดการความรับผิดชอบต่อสังคมด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน

3.1.1 ผลการศึกษาสถานการณ์ปัญหาขงระหว่างโรงงานกับชุมชนโดยทั่วไป และในเขตประกอบการอุตสาหกรรมไออาร์พีซีพบว่า มีปัญหาความไม่ไว้วางใจกัน การสื่อสารระหว่งโรงงานกับชุมชนขงไม่ดี ผู้ได้รับผลกระทบโดยตรงขงไม่สามารถเข้าถึงโรงงานในการเสนอโครงการแก้ไขปัญหาและความต้องการที่แท้จริง กรณีเกิดเหตุฉุกเฉินของโรงงานบ่อยครั้งขงยังตอบสนองล่าช้า ปัญหาเกิดขึ้นซ้ำเดิมขงไม่สามารถแก้ไขให้หมดสิ้นลงได้ ปัญหาภายในกระบวนการผลิตของโรงงาน มลพิษทางสิ่งแวดล้อมและความไม่ปลอดภัยทางสุขภาพของประชาชน ประกอบกับปัญหาคุณภาพการศึกษาต่ำของ คนในพื้นที่ ขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องสิ่งแวดล้อม และการดำเนินชีวิตอย่างปลอดภัย ปัญหาการขยายตัวของโรงงาน และความหลากหลายของโรงงาน ชุมชนไม่ต้องการให้ตั้งโรงงานในพื้นที่ และการไม่ได้รับประโยชน์จากการมีโรงงานตั้งอยู่ นอกจากนี้ขงยังส่งผลกระทบต่ออาชีพท้องถิ่นดั้งเดิมของชุมชน ปัญหาประชากรแฝงเข้ามาแย่งชิงการใช้ทรัพยากรในพื้นที่ ความไม่เป็นธรรมในการกระจายรายได้ จนไปถึงปัญหาเชิงโครงสร้างจากการพัฒนาเศรษฐกิจที่เน้นภาคอุตสาหกรรม แต่เศรษฐกิจภาคชุมชนท้องถิ่นเติบโตไม่เท่าทันกัน

3.1.2 ผลการศึกษารูปแบบการจัดการความรับผิดชอบต่อสังคมด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อความยั่งยืนของ

เขตประกอบการอุตสาหกรรมในปัจจุบันและที่พึงประสงค์

3.1.2.1 รูปแบบการจัดการความรับผิดชอบต่อสังคมด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน ในปัจจุบันเป็น CSR แบบสร้างภาพลักษณ์ต่อองค์กร แบบการให้ฝ่ายเดียวหรือการบริจาค ทำให้ชุมชนเกิดความไม่ไว้วางใจว่าทำ CSR เพื่อหวังผลตอบแทนหรือไม่ มองว่าเป็นการหาเสียงกับชุมชน ภาคเอกชนมีบทบาทหลักในการทำ CSR อยู่ฝ่ายเดียว ยังไม่เห็นความร่วมมือภาคส่วนอื่นขง มากนัก และเป็นการทำ CSR แบบยึดติดตามตำรามาตรฐาน แต่ก็ มีวัฒนธรรมการช่วยเหลือเจือจุนกันแบบไทยขง แฝงอยู่ในองค์กรธุรกิจด้วย จึงมุ่งเน้นการสงเคราะห์ ช่วยเหลือหรือบริจาคเป็นส่วนใหญ่

3.1.2.2 รูปแบบการจัดการความรับผิดชอบต่อสังคมด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน ที่พึงประสงค์มาจาก 2 แนวคิดที่ได้จากผู้ทรงคุณวุฒิ รูปแบบขง มี 5 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) เป้าหมาย 2) กลยุทธ์ 3) ลักษณะกิจกรรม 4) ตัวผลักดัน และบทบาทหน้าที่ และ 5) การเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน สารสำคัญมีดังนี้

แนวคิดที่ 1 CSR แบบมุ่งแก้ไขปัญหาเชิงรุก แสดงความรับผิดชอบต่อสังคมอย่างแท้จริง โดยมีผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 ท่าน ที่นำเสนอแนวคิดนี้ ประกอบด้วย 1) เป้าหมาย คือ CSR ที่เป็นการสร้างความรับผิดชอบต่อที่แท้จริง และ CSR ที่เป็นการรวมในสังคม โรงงานและชุมชนเปรียบเสมือนอยู่บ้านหลังเดียวกัน อยู่ร่วมกันแบบเครือญาติ 2) กลยุทธ์ ได้แก่ ชุมชนแห่งการเรียนรู้ และการสื่อสารกับชุมชนท้องถิ่น 3) ลักษณะกิจกรรม ได้แก่ การเปิดเผยข้อมูลขงที่แท้จริง การปฏิบัติตามกฎหมาย การจัดการแก้ไขปัญหาขงของผู้ได้รับผลกระทบเชิงลบก่อน และการบริหารจัดการภายในโรงงาน 4) ตัวผลักดัน และบทบาทมาจาก 5 ภาคส่วน ได้แก่ โรงงาน ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานรัฐ และองค์กรพัฒนาเอกชน 5) การเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน มี 5 ระดับ ได้แก่ ร่วมรับรู้ข้อมูลข่าวสาร ร่วมปรึกษาหารือ ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ และร่วมติดตามตรวจสอบ

แนวคิดที่ 2 การสร้างคุณค่าร่วมกับสังคม (Creative

Share Value: CSV) โดยมีผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 1 ท่าน ที่นำเสนอแนวคิดนี้ ประกอบด้วย 1) เป้าหมายคือ เกิดจิตวิญญาณของการทำธุรกิจที่มุ่งทำดีไม่หวังสิ่งตอบแทน สร้างประโยชน์และคุณค่าร่วมกับสังคม 2) ลักษณะกิจกรรมที่ไม่ใช่การแสวงหาแต่เป็นกิจกรรมที่ทำแล้วเกิดประโยชน์กับชุมชน สังคม สามารถจับต้องได้ และวัดผลได้ทั้งเชิงคุณค่าและมูลค่า 3) ตัวผลิตภัณฑ์และบทบาท ได้แก่ โรงงานต้องเป็นผู้ออกโรงชักชวนภาคส่วนต่างๆ มาร่วมกันค้นหาสิ่งที่เป็นคุณค่าร่วม และตั้งใจให้มาดำเนินการร่วมกัน ทั้งนี้โรงงานเป็นผู้ลงทุนดำเนินการอย่างเต็มที่

ผู้วิจัยได้ยกย่องรูปแบบฯ โดยใช้แนวคิดที่ 1 เป็นแนวคิดหลัก และแนวคิดที่ 2 เป็นแนวคิดเสริม เนื่องจากบริบทของเขตประกอบการอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ที่ตั้งมาแล้วย่อมเคยประสบปัญหาสร้างผลกระทบต่อชุมชน จึงจำเป็นต้องแบบมุ่งแก้ไขปัญหาเชิงรุก แสดงความรับผิดชอบต่อสังคมอย่างแท้จริง ควบคู่ไปกับการสร้างคุณค่าร่วมกับสังคม

3.1.3 ร่างรูปแบบการจัดการความรับผิดชอบต่อสังคมด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน

ผู้วิจัยได้นำผลการสัมภาษณ์เชิงลึกรายบุคคลจากผู้ทรงคุณวุฒิทั้ง 6 ท่าน รวม 2 แนวคิด มายกร่างรูปแบบฯ มี 5 องค์ประกอบ ได้แก่

1) เป้าหมายคือ การอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม 2) กลยุทธ์ ได้แก่ ชุมชนแห่งการเรียนรู้ และการสื่อสารกับชุมชน 3) ลักษณะกิจกรรมเรียงตามรูปพีระมิด 3 ลำดับขั้นคือ การปฏิบัติตามกฎหมาย การจัดการความรับผิดชอบต่อสังคมในกระบวนการผลิต และการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชน 4) การขับเคลื่อนโดยคณะกรรมการพหุภาคีจาก 5 ภาคส่วน ได้แก่ โรงงาน ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานรัฐ และองค์กรพัฒนาเอกชน 5) การเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน ได้แก่ ร่วมรับรู้ข้อมูลข่าวสาร ร่วมปรึกษาหารือ ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ และร่วมติดตาม ตรวจสอบ

หลังจากนั้นได้จัดวงสนทนากลุ่มย่อย โดยให้ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้มีส่วนได้เสีย พิจารณาร่างรูปแบบดังกล่าว นำข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะมาปรับปรุงจนได้รูปแบบ

ที่เหมาะสม จากรูปแบบบ้านหลังเดิมได้เพิ่มเติมรายละเอียดในแต่ละองค์ประกอบให้ชัดเจนขึ้นในองค์ประกอบเป้าหมาย มิติสิ่งแวดล้อม แกะไขใหม่เป็นมิติสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ และได้เพิ่มมิติการศึกษา แยกส่วนออกมาจากมิติสังคม ให้เห็นเด่นชัด เน้นย้ำให้ความสำคัญในกลยุทธ์ชุมชนแห่งการเรียนรู้ให้เพิ่มเรื่องการจัดตั้งสถาบันวิชาการ หรือศูนย์ข้อมูลโดยให้ชุมชนบริหารจัดการเอง มีหน่วยงานภาคีเป็นที่ปรึกษา แยกออกมาต่างหากเป็นอีกองค์ประกอบหนึ่ง สำหรับองค์ประกอบอื่นๆ คงไว้ตามเดิม ทำให้รูปแบบฯ ที่เหมาะสม มีทั้งหมด 6 องค์ประกอบ

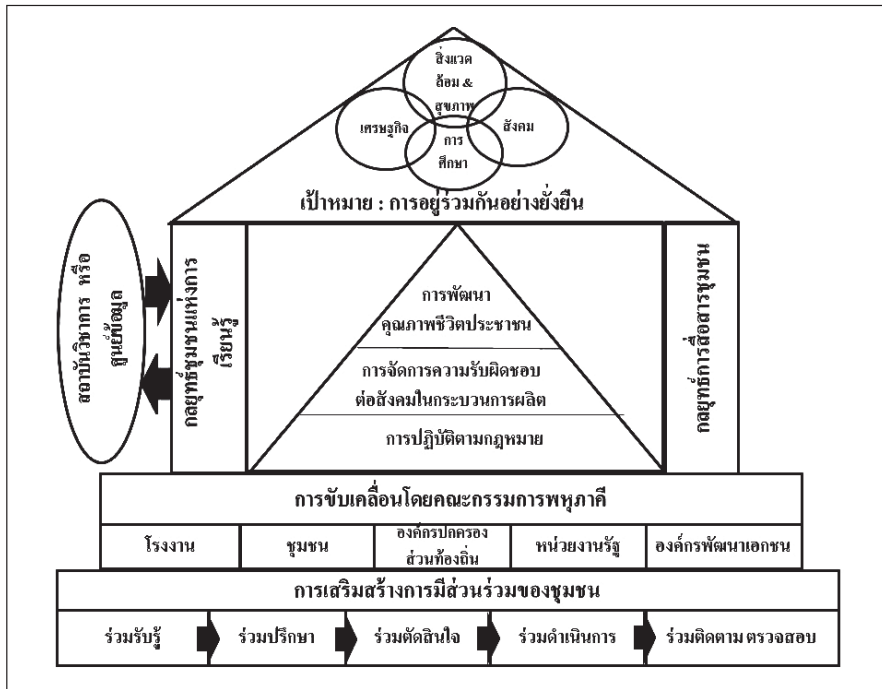
3.2 ผลการสำรวจประเมินความเหมาะสมของรูปแบบการจัดการความรับผิดชอบต่อสังคมด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อความยั่งยืนของเขตประกอบการอุตสาหกรรม

ผลการสำรวจกลุ่มตัวอย่าง 400 คน จากชุมชน 8 พื้นที่รอบเขตประกอบการอุตสาหกรรมไออาร์พีซี เพื่อประเมินความเหมาะสมของรูปแบบการจัดการความรับผิดชอบต่อสังคมด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อความยั่งยืนของเขตประกอบการอุตสาหกรรม ทั้ง 6 องค์ประกอบ พบว่าทุกองค์ประกอบมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ผลประเมินความเหมาะสมของรูปแบบการจัดการความรับผิดชอบต่อสังคมด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อความยั่งยืนของเขตประกอบการอุตสาหกรรม

องค์ประกอบของรูปแบบฯ	\bar{x}	S.D	ระดับความเหมาะสม
1. เป้าหมาย	3.814	.689	มาก
2. กลยุทธ์	3.768	.696	มาก
3. สถาบันวิชาการ หรือศูนย์ข้อมูล	3.748	.751	มาก
4. ลักษณะกิจกรรมฯ	3.803	.712	มาก
5. การขับเคลื่อนโดยคณะกรรมการพหุภาคี	3.718	.665	มาก
6. การเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน	3.871	.703	มาก

หมายเหตุ ระดับเหมาะสมมากที่สุด = คะแนนเฉลี่ย 4.21-5.00 ระดับเหมาะสมมาก = คะแนนเฉลี่ย 3.41-4.20 ระดับเหมาะสมปานกลาง = คะแนนเฉลี่ย 2.61-3.40 ระดับเหมาะสมน้อย = คะแนนเฉลี่ย 1.81-2.60 ระดับเหมาะสมน้อยสุด = คะแนนเฉลี่ย 1.00-1.80

รูปที่ 2 รูปแบบการจัดการความรับผิดชอบต่อสังคมด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อความยั่งยืนของเขตประกอบการอุตสาหกรรม

3.3 ผลการจัดเวทีประชาทัเคราะห์ของผู้มีส่วนได้เสียที่มีต่อรูปแบบการจัดการความรับผิดชอบต่อสังคมด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน

ผลการจัดเวทีประชาทัเคราะห์พบว่า ผู้มีส่วนได้เสียเห็นด้วยกับรูปแบบบ้านที่เสนอไว้ หากนำไปใช้ในบริบทพื้นที่เขตประกอบการอุตสาหกรรมไออาร์พีซี หรือเขตประกอบการอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ที่มีบริบทใกล้เคียงกันในแต่ละองค์กรประกอบ ควรจัดปรับประเด็นย่อยให้คัดกรองเหลือแต่ประเด็นที่มีความสำคัญ เพื่อให้ประเด็นที่นำเสนอมีความคมชัดมากขึ้น และมีแนวโน้มความเป็นไปได้ในการนำไปปฏิบัติ

จากกระบวนการวิจัยทั้งหมด ทำให้ได้รูปแบบการจัดการความรับผิดชอบต่อสังคมด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อความยั่งยืนของเขตประกอบการอุตสาหกรรมที่สมบูรณ์ ซึ่งมีองค์ประกอบ รวมทั้งสิ้น 6 องค์ประกอบ ดังรูปที่ 2 สารระสำคัญ มีดังนี้

3.3.1 องค์ประกอบที่ 1 “หลังคาบ้าน” ได้แก่ เป้าหมายของการพัฒนาคือ “การอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืนของโรงงานและชุมชน” ซึ่งหมายถึง “การอยู่ร่วมกันแบบเครือญาติ มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ผูกพันกัน เอื้อเอื้อเผ่แก่กัน มีวัฒนธรรมการพูดคุยปรึกษาหารือกันอย่างฉันท์มิตร การอยู่ร่วมกันแบบร่วมทุกข์ร่วมสุขกันภายใต้บริบทสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และสังคมที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันอย่างเป็นองค์รวม ชุมชนเกิดความมั่นใจในการอยู่อาศัยในพื้นที่ที่เคยอยู่กันมาตั้งแต่บรรพบุรุษได้อย่างปกติสุขและมีความปลอดภัย แม้ว่าจะมีโรงงานเข้ามาตั้งอยู่ในพื้นที่ โรงงานจะเจริญเติบโตได้ ชาวบ้านต้องได้รับผลประโยชน์มากกว่าผลกระทบที่เกิดขึ้น ได้รับประโยชน์ร่วมกันทุกฝ่ายอย่างเท่าเทียมกัน” เป้าหมายประกอบด้วย 4 มิติที่สำคัญ ได้แก่

- 1) มิติสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ เกิดระบบเฝ้าระวังสุขภาพของประชาชน เกิดระบบเฝ้าระวังและควบคุม

มลพิษทางสิ่งแวดล้อม และโรงงานมีกระบวนการผลิตภายในที่มีประสิทธิภาพ

2) มิติเศรษฐกิจ ชุมชนสามารถประกอบอาชีพพื้นถิ่นและอาชีพใหม่ได้มีรายได้เพิ่มขึ้นและมีการกระจายรายได้สู่ท้องถิ่นอย่างเป็นธรรม

3) มิติสังคม โรงงานและชุมชนอยู่ร่วมกันแบบพึ่งพาอาศัยกัน เกิดความสัมพันธ์แบบเครือญาติ โรงงานสามารถทำงานเข้าถึงชุมชนได้และเข้าใจบริบทวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่น และมีการควบคุมประชากรแฝงที่มาทำงานในโรงงาน ไม่ให้เกิดผลกระทบต่อชุมชน

4) มิติการศึกษา เกิดหลักสูตรสิ่งแวดล้อมศึกษาของชุมชนท้องถิ่น และเยาวชนในชุมชนมีระดับการศึกษาที่สูงขึ้นและมีโอกาสในการทำงานที่บ้านเกิด

4.3.2 องค์ประกอบที่ 2 “เสาหลักของบ้าน” ได้แก่ กลยุทธ์ที่ใช้ในการจัดการความรับผิดชอบต่อสังคม ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน มี 2 กลยุทธ์ คือ

1) กลยุทธ์การสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้

1.1) ทุกแผนกและฝ่ายงานของโรงงานมีส่วนร่วมมีการสรุปบทเรียนการทำงานร่วมกัน จัดทำเป็นชุดความรู้จากการปฏิบัติจริงเพื่อปรับปรุง/พัฒนางาน

1.2) สนับสนุนให้ชุมชนมีข้อมูลของตนเอง และใช้ข้อมูลในการทำงานจัดการปัญหาและพัฒนาชุมชน

1.3) สร้างวิทยากรชุมชน ถ่ายทอดองค์ความรู้การจัดการปัญหาที่ได้รับผลกระทบจากภาคอุตสาหกรรมให้กับคนภายในและภายนอก

1.4) สนับสนุนให้มีสถาบันวิชาการ หรือศูนย์ข้อมูล โดยตั้งอยู่ในชุมชน เข้าถึงง่าย และบริหารจัดการโดยชุมชนเอง ให้คนทุกวัยเข้ามาใช้บริการได้

2) กลยุทธ์การสื่อสารกับชุมชนท้องถิ่น

2.1) โรงงานสร้างความน่าเชื่อถือ ความไว้วางใจให้กับชุมชน ด้วยการเปิดเผยข้อมูลข้อเท็จจริงให้ชุมชนทราบทั้งในสถานการณ์ภาวะปกติ และภาวะฉุกเฉิน

2.2) กรณีที่ชุมชนมีข้อกังวลใจ หรือข้อขัดแย้งกันระหว่างโรงงานและชุมชน สามารถเจรจาต่อรองกันได้ อย่างฉันทามิตร รักษาความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน

2.3) ใช้การสื่อสารที่เข้าถึงชุมชนแบบทางการ และแบบไม่เป็นทางการ

2.4) สื่อสารสร้างความสัมพันธ์กับผู้นำชุมชนทั้งผู้นำทางการ และผู้นำตามธรรมชาติ และอาสาสมัคร คนในชุมชนกลุ่มวัยต่างๆ โดยเฉพาะกลุ่มผู้ได้รับผลกระทบโดยตรง

2.5) มีระบบการรายงานสถานการณ์ และผลการดำเนินงานด้านความรับผิดชอบต่อสังคมให้ชุมชนรับทราบอย่างต่อเนื่อง

3.3.3 องค์ประกอบส่วนที่ 3 ส่วนที่แยกจากตัวบ้าน เป็นข่ายของกลยุทธ์ชุมชนแห่งการเรียนรู้คือ สถาบันวิชาการ หรือศูนย์ข้อมูล ซึ่งไม่ได้อยู่ภายใต้การกำกับของภาครัฐ และภาคอุตสาหกรรม ทั้งนี้มีภาคประชาสังคม โดยชุมชนบริหารจัดการงานเป็นหลัก ภาคอุตสาหกรรม และภาคส่วนต่างๆ ร่วมสนับสนุนทุนและทรัพยากร มีหน่วยงานรัฐ และสถาบันการศึกษา ที่มีความน่าเชื่อถือ เป็นกลาง เข้ามาร่วมเป็นที่ปรึกษา ทั้งนี้สถาบันวิชาการ หรือศูนย์ข้อมูล โดยพัฒนาต่อยอด ยกระดับจากงานฐานข้อมูลเดิมที่ทำแล้วประสบความสำเร็จ ดังเช่น โครงการศูนย์วิจัยการเกษตรโออาร์พีซี งานเฝ้าระวังสุขภาพชุมชนงานข้อมูลทะเบียนมะเร็ง เป็นต้น และมีหน้าที่ขับเคลื่อนงานกลยุทธ์การสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ร่วมกับภาคอุตสาหกรรม และภาคส่วนต่างๆ

3.3.4 องค์ประกอบส่วนที่ 4 “ภายในบ้าน” ลักษณะกิจกรรมความรับผิดชอบต่อสังคมด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน ประกอบด้วย 3 กิจกรรมหลัก เรียงตามลำดับชั้นพีระมิดได้แก่

ขั้นที่ 1 คือการปฏิบัติตามกฎหมาย โรงงานต้องปฏิบัติตามกฎหมายที่เกี่ยวข้องอย่างถูกต้องและสม่ำเสมอ อาทิเช่น กฎหมายโรงงาน กฎหมายควบคุมมลพิษกฎหมายสิ่งแวดล้อม

ขั้นที่ 2 คือการจัดการความรับผิดชอบต่อสังคมในกระบวนการผลิต โรงงานอุตสาหกรรมมีความใส่ใจช่วยลดทอนหรือขจัดปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ยังเป็นข้อกังวลใจของชุมชน ปรับปรุงและพัฒนากระบวนการผลิตให้ดีขึ้น

โดยทำมากกว่าที่มาตรฐาน/กฎหมายกำหนดไว้การจัดทำแผนฉุกเฉินอย่างเป็นระบบ ครอบคลุมทุกชุมชนรอบโรงงานและมีการซ้อมแผนฉุกเฉินอย่างสม่ำเสมอ การเชื่อมโยงกระบวนการผลิตของโรงงาน และชุมชนอยู่ในห่วงโซ่การผลิตร่วมกัน เช่น การนำวัตถุดิบในชุมชนมาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ของโรงงาน เป็นต้น โรงงานมีการปฏิบัติตามมาตรฐานความรับผิดชอบต่อผู้ประกอบการอุตสาหกรรม

ขั้นที่ 3 คือการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชน กิจกรรมที่ตอบสนองเป้าหมายการจัดการความรับผิดชอบต่อสังคมด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน มิติสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ มิติเศรษฐกิจ มิติสังคม และมิติการศึกษา เชื่อมโยงกันอย่างเป็นองค์รวม ลักษณะกิจกรรมไม่จำเป็นต้องมีรูปแบบตายตัว ขึ้นอยู่กับปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของชุมชน ที่โรงงานกับชุมชนได้ค้นพบร่วมกัน แล้วจึงนำมาออกแบบกิจกรรมความรับผิดชอบต่อสังคมขึ้นมา มุ่งเน้นการสร้างคุณค่าร่วมระหว่างโรงงานกับชุมชน เป็นประโยชน์ร่วมกันทุกฝ่าย

4.3.5 องค์ประกอบส่วนที่ 5 “พื้นบ้าน” การขับเคลื่อนงาน โดยคณะกรรมการพหุภาคีจาก 5 ภาคส่วน ได้แก่

1) โรงงานหรือภาคอุตสาหกรรม มีบทบาทเป็นแกนนำประสานจัดตั้งคณะกรรมการพหุภาคี มีผู้แทนโรงงาน เข้าร่วม แสดงตัว ออกโรงก่อน อาสาทำดี ไม่ถูกบังคับ น้อมรับข้อกังวลใจของชุมชน/ปัญหามาปรับปรุงแก้ไข โดยจัดทำข้อตกลงร่วมกัน ร่วมสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ และการสื่อสารกับชุมชนท้องถิ่น ผ่านกิจกรรมร่วมกัน

2) ชุมชน มีบทบาทในการจัดทำประชาคมหมู่บ้าน คัดเลือกผู้แทนชุมชน เข้าร่วมเป็น “คณะกรรมการพหุภาคี” กระตุ้นส่งเสริมให้ประชาชน สถาบันหลักในชุมชน (บ้าน วัด โรงเรียน) และองค์กรชุมชน เข้าไปมีส่วนร่วมในแต่ละระดับ และมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการสถาบันวิชาการ หรือศูนย์ข้อมูล

3) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีบทบาทในการกำหนดผู้แทน อปท.ที่มีอำนาจตัดสินใจ หรือเป็นผู้ชำนาญการ เข้าร่วมเป็น “คณะกรรมการพหุภาคี” พัฒนาบุคลากร

อปท. ให้มีความรู้ความเข้าใจในสิ่งแวดล้อมอุตสาหกรรม และกฎหมายต่างๆ เป็นตัวกลางเชื่อมประสาน เจรจาไกลเกลี่ย และมีส่วนร่วมติดตาม ตรวจสอบในโครงการสำคัญๆ

4) หน่วยงานรัฐ มีบทบาทในการกำหนดผู้แทนหน่วยงานรัฐที่มีอำนาจตัดสินใจ หรือเป็นผู้ชำนาญการ เข้าร่วมเป็น “คณะกรรมการพหุภาคี” ส่งเสริม/สนับสนุน ข้อมูล วิชาการ ความรู้ที่เกี่ยวข้องให้กับทุกภาคส่วน นำไปใช้พัฒนางาน กำกับ ติดตาม ตรวจสอบการทำงานร่วมกัน มีบทบาทเป็นตัวกลางในการเจรจาไกลเกลี่ย จัดเวทีรับฟังความคิดเห็นของภาคประชาชน การจัดทำข้อตกลงร่วมกัน และการกำกับติดตาม ตรวจสอบการแก้ไขปัญหาตามที่ได้ตกลงไว้ รวมไปถึงสนับสนุนให้สถาบันการศึกษาเป็นที่ปรึกษาให้กับสถาบันวิชาการหรือศูนย์ข้อมูลที่ตั้งขึ้นในชุมชน 5) องค์กรพัฒนาเอกชน มีบทบาทในการกำหนดผู้แทนที่มีความเหมาะสม และเป็นที่ยอมรับของชุมชนและสังคม เข้าร่วมเป็น “คณะกรรมการพหุภาคี” ร่วมส่งเสริม สนับสนุนข้อมูล วิชาการ ความรู้ที่เกี่ยวข้อง เช่น สิ่งแวดล้อมอุตสาหกรรมและชุมชน กฎหมายต่างๆ ร่วมเป็นผู้ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ให้กับชุมชน สรุบบทเรียนการทำงานร่วมกัน เช่น สหภาพ สมาคมวิชาชีพ กระตุ้นส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน และเข้าไปมีส่วนร่วมในทุกระดับ

องค์ประกอบส่วนที่ 6 “รากฐานบ้าน” การเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน ได้แก่

1) ร่วมรับรู้ข้อมูลข่าวสาร จัดทำข้อกำหนดในเรื่องการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารผ่านสื่อช่องทางต่างๆ รวมถึงการจัดกระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชน (EHIA)

2) ร่วมปรึกษาหารือ ค้นหาปัญหา สาเหตุของปัญหาของชุมชนท้องถิ่น นำมาปรึกษาหารือร่วมกัน มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร เจรจาร่วมกันผ่านเวทีประชุม สัมมนา เสวนา ในรูปแบบต่างๆ

3) ร่วมตัดสินใจ กรณีที่มีข้อขัดแย้งกัน จำเป็นต้องมีการร่วมเจรจาท้าข้อยุติ โดยมีคนกลางกำกับกระบวนการ

ผู้ที่มีหน้าที่ตัดสินใจคือ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ทั้งนี้ให้ใส่ใจรับฟังเสียงส่วนน้อย จากผู้ได้รับผลกระทบหรือผู้ประสบปัญหาที่แท้จริง และมีการลงประชามติ การมีฉันทามติร่วมกัน

4) ร่วมดำเนินการภาคส่วนต่างๆ ร่วมสนับสนุนทุนทรัพย์ วัสดุอุปกรณ์ แรงงาน เทคโนโลยี ข้อมูลวิชาการความรู้ หรือเข้าร่วมบริหารงาน ประสานงานและดำเนินการร่วมกัน ชุมชนเรียนรู้การบริหารจัดการงานด้วยตนเอง และสร้างเรียนรู้จากการทำงานร่วมกัน

5) ร่วมติดตาม ตรวจสอบ ชุมชนโดยเฉพาะผู้ที่ได้รับผลกระทบโดยตรงนั้น และภาคส่วนต่างๆ ควรมีส่วนร่วมในการติดตาม ตรวจสอบ โครงการสำคัญๆ มีตัวแทนเข้าไปเป็นคณะกรรมการ มีการสื่อสารรายงานผลให้ผู้มีส่วนได้เสีย และภาคส่วนต่างๆ รับทราบอย่างทั่วถึง ถูกต้อง และทันการณ์

3.4 คู่มือการจัดการความรับผิดชอบต่อสังคมด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อความยั่งยืนของเขตประกอบการอุตสาหกรรม

มีวัตถุประสงค์ เพื่อจัดทำเป็นแนวทางการจัดการความรับผิดชอบต่อสังคมด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อความยั่งยืนของเขตประกอบการอุตสาหกรรมให้เขตประกอบการอุตสาหกรรมไออาร์พีซี และเขตประกอบการขนาดใหญ่ที่มีบริบทใกล้เคียงกัน นำไปประยุกต์ใช้ประกอบด้วย 5 บท ได้แก่ 1) บทนำ 2) โครงสร้าง และบทบาทหน้าที่รับผิดชอบของคณะกรรมการพหุภาค 3) แนวทางการดำเนินงานตามองค์ประกอบของการจัดการความรับผิดชอบต่อสังคมด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน 4) ขั้นตอนการปฏิบัติงาน 5) ข้อควรพิจารณาของการนำรูปแบบไปใช้ และข้อเสนอแนะ

4. อภิปรายผลและสรุป

4.1 รูปแบบการจัดการความรับผิดชอบต่อสังคมของประเทศไทยที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

เป็นลักษณะการสงเคราะห์ ยึดตามตำรา กฎหมายมาตรฐานต่างๆ รูปแบบที่เป็นมานี้ จึงอาจส่งผลให้งาน CSR ขาดการมีส่วนร่วมของแต่ละภาคส่วน โดยเฉพาะ

การมีส่วนร่วมของประชาชน ชุมชน ผู้มีส่วนได้เสีย ที่เคยเป็นกลุ่มผู้ขอรับมาโดยตลอด ประเด็นดังกล่าว สอดคล้องกับ Visser ได้กล่าวถึงรูปแบบ CSR ของประเทศที่กำลังพัฒนาว่า มักเกิดจากความไม่เข้าใจในการตีความนำไปใช้งานส่วนมากมักนิยมอ้างอิงตามรายงานมาตรฐานในกลุ่มประเทศพัฒนาแล้ว อีกทั้งพบว่ากิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับ CSR จะเกิดขึ้นเฉพาะองค์กรขนาดใหญ่ โดยเฉพาะในกลุ่มธุรกิจปิโตรเคมีและอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับโครงสร้างพื้นฐาน ซึ่งอุตสาหกรรมเหล่านี้มีผลกระทบโดยตรงสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจและสังคม จึงเหมือนถูกบังคับให้ต้องมีนโยบาย CSR อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ส่วนมากมักทำในรูปแบบของการบริจาคและการกุศล ซึ่งมีได้ตอบสนองความยั่งยืน แต่กลับเพิ่มทัศนคติและพฤติกรรมในเชิงลบแก่ชุมชน เพราะขาดการประสานความร่วมมือและแบ่งปันประโยชน์กันอย่างเหมาะสม หากไม่มีการแก้ไขหรือส่งเสริมให้เกิดการเข้าใจต่อกิจกรรม CSR อย่างถูกต้อง ปัญหาเหล่านี้ก็จะกลายเป็นค่านิยมที่อยู่ในโครงสร้างทางสังคมซึ่งจะส่งผลต่อการพัฒนาประเทศในระยะยาว [2] ดังนั้นการพัฒนา รูปแบบ CSR จึงต้องมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมและยกระดับไปสู่การเป็นหุ้นส่วนการพัฒนาด้วยกัน เพื่อให้แต่ละภาคส่วนจะได้เป็น “ผู้ให้อย่างมีคุณค่า และผู้รับอย่างมีศักดิ์ศรี” ทุกฝ่ายได้ประโยชน์ร่วมกัน

4.2 รูปแบบการจัดการความรับผิดชอบต่อสังคมด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนที่พึงประสงค์

เป็นรูปแบบ CSR เชิงกลยุทธ์หรือเชิงรุก ที่โรงงานต้องแสดงตัว อาสาทำดี ก่อนโดยสมัครใจ ไม่ถูกบังคับ แต่อย่างไรก็ตามบริษัทโรงงานไม่สามารถละทิ้งการทำงานในรูปแบบ CSR เชิงรับได้ ยังคงต้องแก้ปัญหาที่โรงงานก่อให้เกิดผลกระทบให้ได้ก่อน และอย่างน้อยที่สุดต้องปฏิบัติตามกฎหมายเป็นพื้นฐานได้ ยังคงต้องทำงาน CSR มุ่งแก้ไขปัญหาเชิงรุก แสดงความรับผิดชอบต่อสังคมอย่างแท้จริง แต่ต้องนำรูปแบบ CSV เข้ามาผสมผสานด้วย โดยการนำประเด็นทางสังคม การพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชน มาพิจารณาดำเนินการแบบมีส่วนร่วม ซึ่งการ

เป็นหุ้นส่วนการพัฒนาจะช่วยสร้างนวัตกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ร่วมกัน นำไปสู่ความยั่งยืนได้

ประเด็นดังกล่าว สอดคล้องกับ Michael E Porter ได้กล่าวถึง พัฒนาการของ CSR จากเดิมเป็น CSR เชิงรับ (Responsive CSR) คือการปฏิบัติตามกฎหมาย เพื่อให้ได้การยอมรับ (License to Operate) จะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อมีปัญหาที่สังคมภายนอกเรียกร้องให้ธุรกิจต้องมีความรับผิดชอบต่อสังคม (Outside-in) ต่อมาได้พัฒนารูปแบบเป็น CSR เชิงกลยุทธ์ (Strategic CSR) หรือเชิงรุก (Proactive) เลือกประเด็นทางสังคมมาดำเนินการ สามารถสร้างคุณค่าร่วม (Shared Value) ให้กับทั้งองค์กรและสังคม โดยเริ่มจากองค์กรธุรกิจเองที่อาสาอยากทำ เชื่อมโยงกับความต้องการของสังคม (Outside-in) เพื่อจะนำไปสู่การสร้างประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการดำเนินความรับผิดชอบต่อสังคมมากขึ้น CSR เชิงกลยุทธ์นั้น ส่วนใหญ่จะใช้การวิเคราะห์หาเหตุผลคำนวณความคุ้มค่า ต้นทุน ประสิทธิภาพ ฯลฯ ในขณะที่ CSR เชิงสร้างสรรค์ (Creative CSR) นั้น เป็นการคิด CSR ในเชิงยุทธศิลป์ที่ต้องอาศัย ความคิดสร้างสรรค์จินตนาการ และความรู้สึกเป็นสำคัญ เป็นการพัฒนากิจกรรม CSR ในเชิงร่วม (Collaborative) ที่เปิดโอกาสให้เกิดการทำงานร่วมกันระหว่างธุรกิจและสังคมอย่างไม่แบ่งแยก จนเกิดเป็นนวัตกรรมขึ้นมา [3]

4.3 องค์ประกอบของรูปแบบการจัดการความรับผิดชอบต่อสังคมด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน

1) เป้าหมาย ตามกรอบการรายงาน Triple Bottom Line ได้กล่าวถึง 3 มิติอย่างสมดุลกัน ได้แก่ เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม [1] แต่ข้อค้นพบจากงานวิจัยในบริบทของเขตประกอบการอุตสาหกรรมระดับพื้นที่ของประเทศไทย ซึ่งเป็นประเทศที่กำลังพัฒนา พบว่าธุรกิจที่ยั่งยืน ประกอบด้วย 4 มิติ ได้แก่ 1) สิ่งแวดล้อมและสุขภาพ 2) เศรษฐกิจ 3) สังคม และ 4) การศึกษา ในประเด็นมิติสิ่งแวดล้อม จำเป็นต้องกล่าวถึงสุขภาพควบคู่กันไปด้วย ซึ่งชุมชนมองทั้งสองเรื่องนี้อยู่คู่กัน เป็นผลกระทบต่อกัน

ตัวประชาชนที่อยู่ใกล้ตัว ในมิติการศึกษานั้น ได้แยกออกมาจากมิติสังคม เพื่อให้เห็นมิตินี้เด่นชัดว่าเป็นเรื่องที่มีความสำคัญ ชุมชนต้องการข้อมูล ความรู้ และการเรียนรู้ร่วมกันหลายฝ่าย ซึ่งสอดคล้องกับแบบจำลองการพัฒนากลยุทธ์ความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรในประเทศไทยที่ วรพรรณ เอื้ออาภรณ์ ได้ศึกษาไว้ โดยได้กล่าวถึงความรับผิดชอบต่อสังคมในการตอบสนองการแก้ไขปัญหา มิติเศรษฐกิจ มิติสังคม มิติสิ่งแวดล้อม และมิติการศึกษา เพื่อให้ประชาชนเกิดการยอมรับ เชื่อถือ และไว้วางใจ [4] และบารุณี ดีไชน์ ที่มีการบริหารองค์กรแนวพุทธ น้อมนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการองค์กร ประเด็นหนึ่งคือ การสร้างความรู้คู่คุณธรรม [5]

2) กลยุทธ์ การสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ตาม CSR เชิงกลยุทธ์ และ CSR เชิงสร้างสรรค์ นั้นมีเงื่อนไขของความร่วมมือ การเปิดใจ การแลกเปลี่ยนกัน สอดคล้องกับวิธีการบริหารหุ้นส่วนการพัฒนาวิธีหนึ่งคือ องค์กรสามารถสร้างความไว้วางใจได้ด้วยการใช้ความรู้ทรัพยากร และจุดแข็งของแต่ละฝ่ายเสริมซึ่งกันและกัน จัดเวลานอกทำกิจกรรมสร้างความสัมพันธ์ร่วมกัน ลดช่องว่างระหว่างวัฒนธรรม เรียนรู้จากคู่พันธมิตร ใช้กระบวนการสังคม ประกิต (Socialization) จะนำมาซึ่งความเต็มใจและความพร้อมในการแลกเปลี่ยนข้อมูล (Information Exchange) ผสมผสานความรู้ต่างๆ ให้ได้ความรู้ใหม่

การสื่อสารกับชุมชนท้องถิ่น เป็นอีกกลยุทธ์หนึ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะแม้ว่าองค์กรจะมีความตั้งใจดี หรือทำดีเพียงใด แต่ถ้าผู้มีส่วนได้เสียรู้สึกไม่ไว้วางใจ ไม่เปิดใจ ก็ไม่สามารถจะเข้าใจตรงกันได้ และก็ไม่ได้รับความร่วมมือตั้งแต่เริ่มแรก ในทุกระดับชั้น การมีส่วนร่วมย่อมต้องมีการสื่อสารในรูปแบบต่างๆ สอดแทรกอยู่เสมอ [6]

กลยุทธ์การสื่อสารกับชุมชนท้องถิ่นนั้น มีครอบคลุมทั้งการสื่อสาร พร้อมกับการสร้างปฏิสัมพันธ์ และเข้าใจบริบทวิถีชีวิตและวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่น เช่น ความสัมพันธ์แบบเครือญาติ สื่อสารแบบไม่เป็นทางการ ผู้นำ

ตามธรรมชาติ การเข้าถึงกลุ่มคนแต่ละช่วงวัยในชุมชน การเจรจาต่อรองอย่างฉันทามิตร เป็นต้น ประเด็นดังกล่าวนี้ มีความสอดคล้องแนวทางการดำเนินธุรกิจที่ยั่งยืนตามที่ Tania Ellis ได้นำเสนอประเด็นการสื่อสารที่ชัดเจน (Clear communication) เอาไว้ กล่าวคือความประนีประนอมอาจ เป็นสิ่งที่ต้องทำในระยะสั้นเพื่อบรรลุป้าหมายในระยะยาว การเปิดกว้าง ความโปร่งใส และการสื่อสารที่ชัดเจน (ทั้งในเรื่องของความสำเร็จและความล้มเหลว) กับผู้ที่เกี่ยวข้อง ทั้งในและนอกองค์กร เพื่อสร้างให้เกิดความเชื่อถือ และความเข้าใจร่วมกัน การช่องทางการสื่อสารแบบดั้งเดิมเข้าร่วมกับกิจกรรมที่มีการปฏิสัมพันธ์กัน [7]

3) สถาบันวิชาการหรือศูนย์ข้อมูล ที่บริหารจัดการ โดยชุมชนหรือภาคประชาสังคมนั้นสะท้อนให้เห็นถึงการให้อำนาจแก่ประชาชนได้มีส่วนร่วมอย่างแท้จริง สอดคล้องกับที่ Arnstein กล่าวถึงประเภทการมีส่วนร่วมแบบอำนาจเป็นของประชาชน (People Power) เป็นการเพิ่มอำนาจการตัดสินใจให้กับประชาชน มี 3 ระดับ ประกอบด้วย ระดับการเป็นหุ้นส่วนการพัฒนา ระดับการได้รับมอบอำนาจ และระดับการควบคุมโดยประชาชน [8]

4) ลักษณะกิจกรรมความรับผิดชอบต่อสังคมด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน จัดอยู่ในรูปพีระมิด 3 ลำดับชั้น ได้แก่ ชั้นต่ำสุด คือการปฏิบัติตามกฎหมาย เป็น CSR เชิงรับ ปฏิบัติตามด้วยการสร้างความรับผิดชอบต่อสังคมที่แท้จริง มุ่งแก้ปัญหาเชิงรุก ต่อมา ชั้นที่ 2 คือการจัดการความรับผิดชอบต่อสังคมในกระบวนการผลิต หรือเป็นการทำมากกว่าที่กฎหมายกำหนด และชั้นที่ 3 การพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนเป็น CSR เชิงกลยุทธ์ ซึ่งจะนำไปสู่การเป็น CSR เชิงสร้างสรรค์หรือการสร้างคุณค่าร่วมกับสังคม (CSV) ได้

สำหรับทิศทางที่เป็น CSV นั้น ตามรูปแบบฯ ที่นำเสนอนี้ ในขั้นการจัดการความรับผิดชอบต่อสังคมในกระบวนการผลิต ได้กล่าวถึงการเชื่อมโยงกระบวนการผลิตของโรงงาน และชุมชนอยู่ในห่วงโซ่การผลิตร่วมกัน เช่น การนำวัตถุดิบในชุมชนมาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ของโรงงาน เป็นต้น อันเป็นแนวทาง CSV ที่โรงงานและ

ชุมชนได้รับประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งปัจจุบันเขตประกอบการ ไออาร์พีซี ได้ดำเนินการไปบ้างแล้ว เช่น การรับซื้อยางพารามาผสมทำเม็ดพลาสติก GreenABS การจ้างกลุ่มประมงเรือเล็ก ผูกโยงเรือที่ทำเรือ เป็นต้น จึงเป็นแนวโน้มที่สามารถพัฒนากิจกรรม CSR ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน ที่ตอบสนองการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนได้อย่างหลากหลาย ซึ่งโรงงาน และชุมชน รวมทั้งภาคีภาคส่วนต่างๆ ต้องคิดค้นรูปแบบกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน เป็นกิจกรรมที่ไม่มีรูปแบบตายตัว จึงเกิดนวัตกรรมขึ้นได้อยู่เสมอ

5) การขับเคลื่อนโดยคณะกรรมการพหุภาคี ผลการสำรวจประเมินรูปแบบฯ ของผู้มีส่วนได้เสีย พบว่าภาคชุมชนมีบทบาทมากที่สุด สำคัญที่สุด สะท้อนให้เห็นว่าชุมชนรู้ว่าตนเองมีบทบาทสำคัญที่จะทำให้เกิดความรับผิดชอบต่อสังคมด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนได้ ซึ่งชุมชนก็ต้องการข้อมูล ความรู้ และการเรียนรู้ ในการจัดการปัญหาของตนเองได้ ซึ่งเป็นสัญญาณที่ดีว่าชุมชนพร้อมที่จะเข้าร่วมกับโรงงาน และภาคส่วนต่างๆ

คณะกรรมการพหุภาคี ใช้วิธีการบริหารแบบหุ้นส่วนการพัฒนา สอดคล้องกับที่กล่าวถึงได้ วิธีการบริหารหุ้นส่วน การพัฒนา คือ การสร้างความไว้วางใจกัน การสร้างความชัดเจนในการปฏิบัติงาน และมีพันธะสัญญา ร่วมกัน การพึ่งพาอาศัยกันระหว่างสมาชิก ควบคุมและป้องกันสมรรถนะหลักของหุ้นส่วนเอาไว้ จัดระบบข้อมูลเชื่อมโยงถึงกัน การรายงานผล และการติดตามประเมินผล [6] ซึ่งการบริหารจัดการหุ้นส่วนการพัฒนานี้ จะช่วยกระตุ้นให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมแต่ละระดับได้อย่างมีความเคลื่อนไหวต่อเนื่อง เป็นองค์กรที่มีชีวิต ไม่ใช่แค่โครงสร้างที่เป็นการมีส่วนร่วมแบบสัญลักษณ์ เป็นหุ้นส่วนการพัฒนานี้จะนำไปสู่การมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง

6) การเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน การมีส่วนร่วมรับรู้ เป็นพื้นฐานที่ต้องเกิดขึ้นอย่างทั่วถึง ในขณะที่การมีส่วนร่วมตรวจสอบ จำเป็นต้องยกระดับการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนให้ไปถึงขั้นสูงสุดนี้

การมีส่วนร่วมปรึกษาหารือ และการมีส่วนร่วม

ตัดสินใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการร่วมติดตาม ตรวจสอบ จำเป็นต้องพัฒนาความรู้ ทักษะการมีส่วนร่วมในระดับนี้ อย่างมาก ซึ่งจำเป็นต้องใช้กระบวนการมีส่วนร่วมทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับโรงงานด้วย

การมีส่วนร่วมดำเนินการใช้รูปแบบการบริหารแบบ หุ้นส่วนการพัฒนา และให้อำนาจชุมชนในการบริหารจัดการ งานบางอย่างด้วยตนเอง ย่อมจะทำให้เกิดการ พัฒนาไปสู่ระดับการมีส่วนร่วมขั้นสูง ประเด็นดังกล่าว สอดคล้องกับ Arnstein ได้กล่าวถึงข้อพึงระวังคือ การไม่ใช้ การมีส่วนร่วม (Non-participation) และการมีส่วนร่วม แบบสัญลักษณ์ (Tokenism) ได้แก่ การให้ข้อมูลข่าวสาร การร่วมปรึกษาหารือ และการเข้าเป็นคณะกรรมการ เท่านั้น จำเป็นต้องพัฒนาไปให้ถึงการมีส่วนร่วมแบบ อำนาจเป็นของประชาชน (People Power) เป็นการเพิ่ม อำนาจการตัดสินใจให้กับประชาชนคือ การเป็นหุ้นส่วน การพัฒนาอย่างแท้จริงนั่นเอง [8]

ข้อควรพิจารณาของการนำรูปแบบไปใช้คือ รูปแบบ การจัดการความรับผิดชอบต่อสังคมด้านการมีส่วนร่วมของ ชุมชนเพื่อความยั่งยืนของเขตประกอบการอุตสาหกรรม มีความเหมาะสมกับบริบทพื้นที่เขตประกอบการ อุตสาหกรรมไออาร์พีซี และเขตประกอบการอุตสาหกรรม ขนาดใหญ่ที่มีบริบทใกล้เคียงกัน เช่น เป็นเขตประกอบการ อุตสาหกรรมที่ตั้งขึ้นแล้ว และประสบปัญหาการอยู่ร่วมกัน กับชุมชน จำเป็นต้องใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน เป็นอย่างยิ่ง รูปแบบดังกล่าวนี้มุ่งเน้นการนำไปใช้งาน ในระดับพื้นที่ เป็นรูปแบบหนึ่งของภาพรวมในระดับประเทศ ที่มีการศึกษารูปแบบและดำเนินการความรับผิดชอบต่อ สังคมในองค์กรธุรกิจแขนงต่างๆ

งานวิจัยเรื่องนี้มีข้อเสนอเชิงนโยบายทั้งต่อภาค รัฐและภาคอุตสาหกรรม เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้ เขตประกอบการอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ได้นำรูปแบบ ดังกล่าวนี้ไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างแท้จริงต่อไป

5. กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอขอบคุณคณาจารย์ ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้นำองค์กร ในแขนงต่างๆ ผู้นำท้องถิ่นและชุมชนในพื้นที่ ผู้บริหารและ บุคลากรของบริษัทไออาร์พีซี จำกัด (มหาชน) ที่สนับสนุน การดำเนินงานวิจัยดังกล่าวจนประสบความสำเร็จด้วยดี

เอกสารอ้างอิง

- [1] J. Elkington, *Cannibals with Forks: The Triple Bottom Line of 21st Century Business*, Oxford, 1997.
- [2] W. Visser, "Corporate social responsibility in developing countries." in *The Oxford Handbook of Corporate Social Responsibility*, Oxford, 2008, pp. 473-499.
- [3] Thaipat Institute Creative CSR. *New Aspect of Responsibility* (in Thai). 2009. [Online]. Available: <http://www.thaicr.com>
- [4] V. Eua-arporn, *DNA CSR in Thai Style depend on Global Trends*, Sag International company, Bangkok, 2012, pp. 160-161 (in Thai).
- [5] Bathroom Design. *Business Management by Sufficiency Economy Model or Buddha Model*. (in Thai). 2009. [Online] Available: <http://www.bd-sufficiencyeconomy.com>.
- [6] R. Phanomyong, "Partnership Management in supply chain," *Productivity World magazine*, September-October, 2014 (in Thai).
- [7] T. Ellis, N. Leksomboon, et al., *The New Pioneers*, Bangkok: Post Publishing company, 2011, pp. 311-313 (in Thai).
- [8] Arnstein, Author, Pichai Rattanadilok Na Phuket, *Organization and Management*, Bangkok: Think beyond book company, 2009, pp. 272-275 (in Thai).